

RECENZJE

Ks. Andrzej Zwoliński, *Wojna. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003, 355 ss.

Aktywność naukowa ks. Andrzeja Zwolińskiego, profesora Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie i kierownika Katedry Katolickiej Nauki Społecznej znowu zaowocowała kolejną jego książką. Ponieważ Autor znany jest Czytelnikom z licznych publikacji książkowych, a także z działalności duszpasterskiej, będącej poważnym wysiłkiem na niwie popularyzacji katolickiej nauki społecznej - można założyć, iż najbardziej zasadnicze elementy jego biografii są powszechnie znane. Pomijając zatem prezentację jego osoby jako liczącego się teologa i duszpasterza, nie sposób nie zauważyć walorów omawianej książki. Poruszona w niej problematyka akurat jest na czasie, gdyż dostarcza materiału do dyskusji nad niedawną interwencją zbrojną w Iraku.

Jak wiadomo, aktualnie istniejący konflikt w Zatoce Perskiej, który bynajmniej nie zakończył się z chwilą obalenia reżimu Saddama Husajna, wywołał żywą reakcję światowej opinii publicznej. Jednocześnie doprowadził do częściowej polaryzacji opinii wyrażanych przez poszczególne państwa, skupione wokół Organizacji Narodów Zjednoczonych. Z oczywistych powodów sprawa wojny w Iraku stała się przedmiotem publicznych wystąpień pastoralnych Kościoła. Świat z uwagą wysłuchiwał wypowiedzi papieża Jana Pawła II, jak również oficjalnych przedstawicieli Stolicy Apostolskiej oraz poszczególnych biskupów reprezentujących społeczności chrześcijan w krajach bezpośrednio zaangażowanych w tę zbrojną akcję. Zresztą, wypowiedzi na temat tragedii wojennej w Iraku wciąż trwają, bo – jak na razie – nie widać jej końca. Wygląda na to, iż Amerykanom brakuje zdecydowanej wizji, która stanowiłaby gwarancję dla stabilnych rozwiązań w tym regionie świata.

Chociaż publikacja ks. Zwolińskiego nie dotyczy bezpośrednio problemu wojny w Zatoce Perskiej, to jednak przychodzi w sukurs rzeczowym dyskusjom na ten temat. Nade wszystko porządkuje pojęcia, znaczenie terminów, wyjaśnia na czym polega podstawowy sens, a raczej bezsens wojny i zjawisk jej towarzyszących. Książka nosząca tytuł: *Wojna* (z dołączonym podtytułem: *Wybrane zagadnienia*) ukazuje bowiem zagadnienie wojny wieloaspektowo. Dominantą jest spojrzenie socjologiczne. Autor wzbogacił je rozległą wiedzą, która

przynależy do katolickiej nauki społecznej, a więc dyscypliny odwołującej się nie tylko do teologii, ale i do nauk o człowieku i społeczeństwie w kontekście szeroko rozumianej kultury.

Na treść publikacji składa się 14 rozdziałów, prezentujących zagadnienia związane z wojną. Już same ich tytuły, ujęte w lapidarną formę słowną, stanowią dla Czytelnika zachętę do lektury. Na szczególne wyróżnienie zasługują rozdziały podejmujące takie tematy jak: wojna domowa, terroryzm, żołnierze, uzbrojenie, ofiary wojen, pacyfizm. Nie brak również zagadnień problemowych, na które wskazują tytuły niektórych rozdziałów: „Polityka a wojna” „Wojna a ekonomia” „Wojna a religie pozachrześcijańskie”, „Echa wojny w kulturze” czy „Sposoby rozwiązywania konfliktów”. Dla Czytelnika, który chciałby znaleźć informacje na temat wojny w świetle wiary chrześcijańskiej, najistotniejsze wydają się dwa rozdziały: dziewiąty i czternasty. Pierwszy z nich, traktujący o wojnie w relacji do chrześcijaństwa, ukazuje szeroki zakres zagadnień skupionych wokół ideologii świętej wojny, jak również analizuje w ramach historycznego przeglądu niejako dwa jakościowo różne zjawiska: „Kościół rządzący państwem i wojną” oraz „Państwo rządzące Kościołem i wojną”. Na tym tle Autor podjął próbę uchwycenia stosunku do wojny, jaki przejawia chrześcijaństwo współczesne, analizując właśnie relację państwo-Kościół.

Rozdział czternasty, a więc ostatni, pt. „Moralna ocena wojny” nosi charakter nie tyle socjologiczny, ile teologiczny, przynależąc w sensie ścisłym do katolickiej nauki społecznej. Prezentuje rozwój nauki Kościoła na ten temat, koncentrując uwagę na interpretacjach współczesnych. Wydaje się, iż niezwykle cenna jest rzetelna informacja na temat warunków sprawiedliwej wojny, będąca wykładnią tradycyjnej, nadal jednak aktualnej, nauki moralnej Kościoła.

Zdaniem ks. Zwolińskiego, w obrębie teorii „wojny sprawiedliwej” powstaje zdecydowana większość współczesnych ocen moralnych odnośnie do działań zbrojnych. Teoria ta zasadniczo składa się z dwóch elementów: *ius ad bellum* („prawo do wojny”) i *ius in bello* („prawo podczas wojny”). Otóż *ius ad bellum* określa warunki dopuszczalności wojen, czyli podaje zasady, których należy przestrzegać, podejmując decyzję o wojnie. W praktyce chodzi o rzetelną odpowiedź na następujące pytania: Czy walczy się o słuszną sprawę? Czy działania wojenne są prowadzone przez prawowitą władzę? Czy mamy do czynienia ze „słuszną intencją”, a nie z aktami podyktowanymi chęcią zemsty i odwetu? Czy podejmowane działania są „proporcjonalne”? Czy służą do osiągnięcia sprawiedliwego celu? Czy dobro wynikające z podejmowanych działań zbrojnych jest większe niż zło, które chce się usunąć? Czy podejmowano próby pokojowych rozwiązań i czy okazały się one niemożliwe do wprowadzenia w życie? Czy istnieje realna szansa na odniesienie sukcesu militarnego? (por. s. 339).

Autor zadał sobie trud szczegółowego wyjaśnienia sensu powyższych pytań, co stanowi ogromną wartość praktyczną. Na tej podstawie można odróżnić wojnę etycznie usprawiedliwioną od wojny, która na takie miano nie zasługuje. I tak poza pojęciem wojny etycznie usprawiedliwionej uisytuował on wojnę

ofensywną zaborczą, wojnę interwencyjną wspierającą państwo dokonujące agresji oraz wojnę prewencyjną.

Natomiast *ius in bello* obejmuje trzy warunki: 1. Warunek minimalnej siły (środki przemocy, użyte w jakichkolwiek okolicznościach, nie mogą wykroczać poza środki konieczne do osiągnięcia zamierzonego celu); 2. Warunek proporcjonalności (spodziewane niepożądane konsekwencje działań wojennych nie mogą być większe niż spodziewane pożądane skutki); 3. Warunek różnicowania (przemoc musi być skierowana tylko przeciw tym osobom, które stanowią uzasadniony cel ataku, czyli zakłada się „nietykalność osób nie biorących udziału w działaniach wojennych”).

Ks. Zwoliński przypomniał jednak zasadę, iż dyskusje nad „prawem do wojny” i „prawem podczas wojny” nigdy nie mogą być definitywnie zakończone, bo wciąż pojawiają się nowe okoliczności i przesłanki, które trzeba wziąć pod uwagę także w sferze ocen moralnych. W tym kontekście dokonał zwięzłego przeglądu współczesnego nauczania Kościoła na ten temat, które znalazło swój autorytatywny wyraz w poprawionym najnowszym wydaniu *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Czytelnik może się dowiedzieć m.in., że aktualnie wojnę totalną ze względu na jej nieobliczalne skutki uważa się za zło absolutne, zaś wojnę sprawiedliwą w zasadzie redukuje się do wojny obronnej, mając na względzie obronę konieczną. Ponadto w niektórych wypadkach dopuszcza się wojnę jako sposób obrony wartości, choć sama w sobie nie jest ona uznawana za dobro lub wartość.

Na razie jednak z moralnego punktu widzenia całkowita negacja wojny nie ma wystarczających podstaw. Autor słusznie zauważył, iż „realistyczna ocena kondycji współczesnych społeczeństw nie pozwala na zupełne potępienie wszelkiego rodzaju wojny jako takiej. Takie potępienie mogłoby być równoznaczne z ułatwieniem bezkarnego działania cynicznej, nieodpowiedzialnej agresji w stosunkach międzynarodowych. Dopóki więc nie dojdzie do powstania jakiejś władzy międzynarodowej, zdolnej do rozstrzygania sporów i wymuszania swych decyzji, dopóty nie można odmawiać rządowi prawa do wojny, z przypomnieniem, by w pierwszej kolejności wyczerpały wszystkie możliwe środki pokojowych rokowań” (ss. 347-348).

Byłoby czymś wskazany, by książka trafiła do rąk tych wszystkich, którzy z różnych racji zajmują się problematyką wojny. Szczególną pomocą może posłużyć dziennikarzom i wszelkiego rodzaju publicystom, podejmującym próby interpretacji nauczania moralnego Kościoła na ten temat. Oby sięgnęli po nią także nauczyciele i katecheci, ilekroć przystępują do dyskusji na temat wojny, powołując na nauczanie kościelne. Można by ją zalecić także kapelanom wojskowym, jak również tym wszystkim, którzy odpowiedzialni są za decyzje polityczne i wojskowe związane z sięgnięciem po narzędzie, jakim jest wojna.

Akcentując walory książki, nie sposób nie wyrazić uznania dla ks. prof. Andrzeja Zwolińskiego, jak również dla jezuickiego Wydawnictwa WAM. Szkoda jednak, iż w tej, tak cennej pozycji wydawniczej, nie zamieszczono sto-

sownej przedmowy, która sama w sobie wprowadzałaby Czytelnika w zasadniczą treść, ukazując jej miejsce i znaczenie we współczesnej kulturze i religii. Wówczas książka zyskałaby wiele na klarowności, skuteczniej wychodząc naprzeciw każdemu, kto z niepokojem spogląda na kondycję cywilizacji początku trzeciego tysiąclecia.

Jan Mazur *OSPPE*